

VOYAGA YETMAGANLAR HUQUQBUZARLIGINING PROFILAKTİKASIDA UMUMTA'LIM MAKTAB PSIXOLOGLARNING O'RNI

Jumayev Hamza Xasanovich

Navoiy viloyati Nurota tuman MMTBga qarashli

11-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya. Jamiyat hayotining turli sohalarida inson omili ustun hisoblanadi, ayniqsa, unda voyaga yetmaganlarning haq-huquqlarini himoya qilish, ularning ilmiy, ijodiy, intellektual salohiyatini yuksaltirishga asosiy vazifalardan biri sifatida qaraladi. Maqolada voyaga yetmaganlar huquqbuzarligi profilaktikasi borasida umumta'lim maktablarining o'rni va ahamiyati o'rganib tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: huquqbuzarlik, g'ayriijtimoiy hatti-harakatlar, deviant xulqatvor, yakka tartibdagi profilaktika, maxsus profilaktika, nazoratsiz bola, bola rehabilitatsiyasi, ijtimoiy pedagog.

Davlatimiz yoshlar masalasini davlat siyosati darajasiga ko'tarib, bugungi kunda aholining yoshlar qatlamiga oid islohotlarni to'la-to'kis amalga oshirib kelmoqda. Yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning huquq va erkinliklarini ta'minlash, yoshlarga oid qonun hujjatlarini takomillashtirish kabi vazifalar bilan bir qatorda voyaga yetmaganlar huquqbuzarligining oldini olish masalasi ham dolzarb vazifalar qatoridan joy oldi. Huquqbuzarliklarning oqibati bilan emas, balki uning kelib chiqishi sabablarini aniqlash profilaktika ishlarini olib borishning samaradorligini oshirishga asos bo'ladi. Voyaga yetmaganlar huquqbuzarligi profilaktikasi masalasi faqatgina bir tashkilot zimmasidagi vazifa bo'lib qolmasdan, bu yo'nalishda tizimli faoliyatni olib borish maqsadga muvofiq bo'lishi haqida

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev —Davlat idoralari aksariyat hollarda huquqbuzarliklar profilaktikasini faqatgina huquqni muhofaza qiluvchi organlarning vazifasi sifatida baholab, oqibatda ushbu faoliyatga lozim darajada e'tibor qaratmayapti, deb ta'kidlagan. Shu bilan birgalikda, voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan huquqbuzarliklar sonining ortishi, o'smirlar o'rtasida deviant xulqning ommalashuvi kabi holatlar huquqbuzarlik profilaktikasi masalasida jamiyatning barcha institutlari tizim sifatida o'zaro hamkorlikda faoliyat olib borishini taqozo etmoqda. Ushbu tizimning o'ziga xos subyekt sifatida umumta'lim maktablari jamiyatdagi asosiy ta'lim-tarbiya manbai bo'lib qolmay, huquqbuzarlik profilaktikasi vositasi ham

sanaladi. O‘zaro hamkorlik asosida tashkil etilgan faoliyat huquqbuzarlik sodir etish havfi ostidagi voyaga yetmagan shaxslarni har tomonlama o‘rganish va amaliy yordam ko‘rsatishga imkon beradi.

2010-yil 29 sentabrda qabul qilingan —Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risidagi qonunning 2-bob 8-moddasiga ko‘ra —Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasini amalga oshiruvchi organlar hamda muassasalar tizimiga quyidagilar kiradi:

- Voyaga yetmaganlar ishlari bo‘yicha idoralararo komissiyalar;
- Ichki ishlar organlari;
- Ta‘limni boshqarish organlari va ta‘lim organlari;
- Vasiylik va homiylik organlari;
- Sog‘liqni saqlashni boshqarish organlari va sog‘liqni saqlash muassasalari;
- Mehnat organlaril, deb belgilangan. Yakka tartibdagi profilaktika ishi — ijtimoiy

jihatdan xavfli ahvolda bo‘lgan voyaga yetmaganlar va oilalarni o‘z vaqtida aniqlash, shuningdek ularni ijtimoiypedagogik reabilitatsiya qilish hamda voyaga yetmaganlarning huquqbuzarliklar yoki boshqa g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlar sodir etishining oldini olishga doir faoliyatdir.

Huquqbuzarlik sodir etgan yoki xulqiy og‘ishlari ijtimoiy havf ehtimolini yuzaga keltiradigan voyaga yetmaganlar umumta‘lim maktablarining ichki nazoratiga olinishi belgilangan. Bunday o‘quvchilar qatoriga ta‘lim muassasalaridagi mashg‘ulotlarga uzrli sabablarsiz kelmayotgan va muntazam ravishda qatnashmayotgan o‘quvchilar, ma‘muriy huquqbuzarlik sodir etganlar, notinch oila farzandlari, tarbiyasi og‘ir bolalar, ta‘lim muassasalariga o‘tkir tig‘li ta‘qiqlangan buyumlarni olib kelgan yoki olib kirishga uringan o‘quvchilar va ijtimoiy havfli hattiharakatlarni sodir etgan voyaga yetmaganlar kiradi. Umumta‘lim maktablarida yakka tartibda ishlashda huquqbuzarlik sodir etish ehtimoli bo‘lgan yoki qayta sodir etish ehtimoli bo‘lgan bola barcha profilaktik tadbirlarning markazida bo‘ladi. O‘quvchilar bilan yakka tartibda profilaktik tadbirlarni olib boruvchi mas‘ul xodim sifatida sinf rahbari, yoshlar yetakchisi, maktab psixologi, tajribali o‘qituvchilardan bir nafari (zarur hollarda bir necha nafar) bo‘lishi mumkin.

O‘quvchilar maktab ichki nazoratiga uch, olti, to‘qqiz oy va bir yil muddatga olinadi, ushbu muddat o‘quvchining xulqida ijobiy o‘zgarishlar sodir bo‘lgunga qadar uzaytirilishi mumkin. Mas‘ul xodimlar bolaning davomati, o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini nazorat qilish, u bilan suhbatlar o‘tkazish, bolaga turli sohada maslaxat va yordam berish, bolaning oilasi bilan muntazam aloqa qilish, bolani o‘zi qiziqqan to‘garakka biriktirish va boshqalarni amalga oshiradilar.

Профилактик тadbirlar jarayonida bolani profilaktikaning to'liq obyektiga aylantirmasdan, barcha jarayonlarda u bilan birgalikda ishtirok etish va profilaktika subyektlari (maktab, jamoat tashkilotlari, oila, davlat organlari, jamiyat) hamkorligi to'g'ri yo'lga qo'yilgan bo'lishi kerak.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, voyaga yetmaganlar huquqbuzarligi profilaktikasi bo'yicha umumta'lim maktablarida quyidagi ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'lardi:

- Umumta'lim maktablarida psixologlarning malakasini muntazam oshirib borish va ular uchun ta'lim muassasasi hududida alohida xona ajratish.

- Maktab yoshlar yetakchilari shtatiga qo'shimcha ish o'rnini ajratish.

- Maktablardagi profilaktik ishlarga ijtimoiy ishchilarni jalb qilish. Bunda huquqbuzarlik sodir etish havfi ostidagi o'quvchi bilan birgalikda ularning oilasi bilan ishlash imkoniyati kengayadi.

- Umumta'lim maktablarida o'tiladigan huquq darslarida muammoli vaziyatlar-kazuslar ishlash amaliyotini kengaytirish. Bunda o'quvchilar nazariy bilimlar bilan birga amaliy tajribani uyg'unlashtirish imkoniga ega bo'lishadi.

- Maktab psixologi bilan birgalikda maktab ichki nazoratiga olingan o'quvchilarning qobiliyati va qiziqishlarini aniqlash hamda ularni to'garaklarga, seminarlarga jalb qilish amaliyotini takomillashtirish.

O'quvchilarning genogramma va ekoxaritasini tuzishni yo'lga qo'yish. Bunda o'quvchilarning oila a'zolari va oila bilan aloqada bo'lgan tashkilotlar haqida yetarlicha ma'lumot olish imkoni yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sh.M. Mirziyoyev. 2017-yil 4-mart kuni qabul qilingan —Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi 2833- sonli Prezident qarori. <https://lex.uz/docs/3141186>

2. O'zbekiston Respublikasining 2010-yil 29-sentabrdagi —Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risidagi qonunning 8-moddasi. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami.-T.,2010.,- №39.

3. Костекова К.А. «Роль социального педагога в профилактике правонарушений в подростковой среде». <https://infourok.ru/rol-socialnogo-pedagoga-v-profilaktike-pravonarusheniyyvpodrostkovoy-srede-3776595.html>

4. Старцева-Тарасова Валерия Ивановна. Социальная работа общеобразовательной школы как средство профилактики правонарушений подростков. Ставропол-2005.